

Επιστημονική μέθοδος και κοινωνική ιεραρχία αρμοδιοτήτων

Αν πριν από περίπου είκοσι χρόνια η εγκαθιδρυμένη αντίθεση μεταξύ των δύο κυρίαρχων επιστημονικών στάσεων που δομούσε το κοινωνιολογικό πεδίο –δηλαδή, μεταξύ αυτής την οποία θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε «θεωρητικιστική» και η οποία συμβολιζόταν από τη σχολή της Φρανκφούρτης, δηλαδή από ανθρώπους που, χωρίς να κάνουν εμπειρική έρευνα, καταγγέλλουν προς πάσα κατεύθυνση τον «θετικιστικό κίνδυνο», και αυτής την οποία θα μπορούσαμε να ονομάσουμε θετικιστική– έπληττε οποιαδήποτε προσπάθεια να ορισθεί και να αναγνωρισθεί αυστηρά μια πραγματικά επιστημονική κοινωνιολογία, να προταθεί και να επιβληθεί, όπως έλεγε ο Pierre Bourdieu, μια «εμπειρική κοινωνιολογία θεμελιωμένη θεωρητικά, μια κοινωνιολογία που θα μπορούσε να έχει κριτικές προθέσεις (όπως κάθε επιστήμη), η οποία, όμως, θα έβρισκε την ολοκλήρωσή της μόνο εμπειρικά», δεν θα είχε κανείς ιδιαίτερη δυσκολία να διαπιστώσει και σήμερα πόσο ισχυρή παραμένει η αντίθεση μεταξύ της εμπειρικής έρευνας χωρίς θεωρία, η οποία μέσω της μεθοδολογικής απαγόρευσης ευνοεί τη χωρίς φαντασία αυστηρότητα του υπερεμπειρικού θετικισμού, και της θεωρίας χωρίς αντικείμενο, η οποία μέσω του εννοιολογικού φετιχισμού ευνοεί την «όραση χωρίς αυστηρότητα» της κοινωνικής φιλοσοφίας. Η επιστημονικά καταστροφική κι επιστημολογικά αθεμελίωτη αντίθεση μεταξύ της «κοινωνικής θεωρίας» χωρίς εμπειρικά θεμέλια και της εμπειρίας χωρίς θεωρητικό προσανατολισμό, η αντίθεση μεταξύ του μεθοδολογισμού – δηλαδή της τάσης διαχωρισμού του στοχασμού περί της μεθόδου από την πραγματική χρησιμοποίησή της, της καλλιέργειας της μεθόδου για την ίδια την μέθοδο, η οποία, αποχωρίζοντας τη μέθοδο από το αντικείμενο, περιορίζει το πρόβλημα της θεωρητικής κατασκευής του επιστημονικού αντικειμένου στην τεχνική χρησιμοποίησης

δεικτών κι εμπειρικών παρατηρήσεων– και του θεωρητικισμού –δηλαδή της θεωρητικής εργασίας που γίνεται για την ίδια τη θεωρία, του θεσμού της θεωρίας ως κλειστού, μεμονωμένου και αυτοαναφορικού χώρου «λογολογίας», όπως το χαρακτήριζε ο Kenneth Burke, όπου η θεωρία δεν είναι, συχνά, παρά ένα είδος προγραμματικού λόγου (παλαιότερα περισσότερο προφητικού) που γεννιέται από μια συγκοπή ή ένα αμάλγαμα θεωριών– συνιστούν αντιθέσεις που εξακολουθούν να παραμένουν κυρίαρχες στο επιστημονικό μας πεδίο.

Η αντίθεση αυτή, η οποία βρίσκει την αρχή της στον κοινωνικό καταμερισμό της επιστημονικής κοινωνιολογικής εργασίας, συνεχίζει να εγγράφεται στις νοητικές και θεσμικές δομές του κοινωνιολογικού επαγγέλματος, να θεμελιώνεται στην κατανομή πόρων, θέσεων εργασίας και αρμοδιοτήτων. Έτσι, οι εργασίες που ονομάζονται «θεωρητικές» ή «μεθοδολογικές» συνεχίζουν σε μεγάλο βαθμό να μην είναι παρά ιδεολογίες, δηλαδή ιδιοτελείς, πλην όμως με γερά θεμέλια, αυταπάτες που δικαιολογούν και νομιμοποιούν ειδικές μορφές και ιεραρχίες επιστημονικών αρμοδιοτήτων, κοινωνικά θεμελιωμένων. Πράγματι, δεδομένων των δομικών επιδράσεων της διεθνούς συμβολικής κυριαρχίας εντός της οποίας αποκτά το πλήρες νόημά του ό,τι συμβαίνει εντός ενός περιφερειακού επιστημονικού πεδίου, όπως είναι το δικό μας¹, όλα μας πείθουν πως η αναγκαιότητα της υπέρβασης της αντίθεσης μεταξύ των υπερμάχων της φιλοσοφικής κοσμικής φλυαρίας και των αρχιερέων των θετικιστικών κωδικοποιήσεων των μεγάλων επιστημονικών γραφειοκρατιών –οι οποίοι, για να παραφράσουμε τον Weber, διέπονται από μια λογική ανάλογη αυτών που νομίζουν πως ο σωστός βηματισμός προϋποθέτει τη γνώση της ανατομίας– συνεχίζει να αποτελεί σημαντικό επιστημονικό (και πολιτικό) διακύβευμα του εθνικού κοινωνιολογικού μας πεδίου.

1. N. Panayotopoulos, «Le champ sociologique grec et les effets de la domination symbolique internationale», *Regards Sociologiques*, 30, 2005, σσ. 91-99, μεταφρασμένη αναδημοσίευση στο Ν. Παναγιωτόπουλος (επιστ. επιμ.), *Διεθνής κυκλοφορία των ιδεών στο χώρο των ευρωπαϊκών κοινωνικών επιστημών: Πρακτικά Συνεδρίου 1-2 Ιουλίου 2005* (μτφρ.: Ε. Γιαννοπούλου), Αθήνα: Πολύτροπον, 2007, σσ. 45-58.

Το «ηρωικό mood» της εμπειρικής έρευνας

Το σκίτσο που παρεμβάλλεται και το οποίο διακοσμούσε το πρόγραμμα του εθνικού συνεδρίου με τίτλο: «Η κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα»², που έλαβε χώρα το 1989, δεν αποτελεί παρά μια παραδειγματική μορφή απεικόνισης των νοητικών παραστάσεων των ερευνητών στη χώρα μας, μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, σχετικά με την πόζα και το πόστο, τη θέση και τη διάθεση των ερευνητών, ως προϊόντων των αντικειμενικών δομών του επιστημονικού πεδίου των κοινωνικών επιστημών την αντίστοιχη περίοδο.

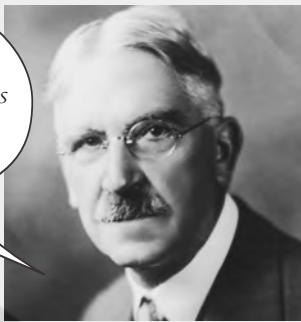
Η επαγγελματισμοποίηση της έρευνας, που συνδέεται με σημαντικές χρηματοδοτήσεις, με τον ποδλαπτασιασμό των ερευνητικών θέσεων, και, ως εκ τούτου, με τη δημιουργία μεγάλων ερευνητικών μονάδων, έχει οδηγήσει σ' έναν τεχνοκρατικό καταμερισμό της εργασίας, ο οποίος χρωστά τον ειδικό του χαρακτήρα στην ιδεολογία της αυτονομίας των ενεργημάτων που έχει παραγάγει. Έτσι, όπως είδαμε, η κατάτμηση των ενεργημάτων της έρευνας που χρησιμεύει ως παράδειγμα –σύνειδο τουλάχιστον– για τους περισσότερους ερευνητές δεν αποτελεί παρά προβολή στον επιστημολογικό χώρο ενός τεχνοκρατικού οργανογράμματος.

2. ΕΚΚΕ, Η κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα: Πρακτικά συνεδρίου που οργανώθηκε από τον Σύλλογο Εργαζομένων του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 11, 12 και 13 Ιανουαρίου 1989, Αθήνα: ΕΚΚΕ, 1993.

Δεν υπάρχει τίποτα πιο παραπλανητικό από τη φαινομενική απλότητα του επιστημονικού εγχειρήματος έτσι όπως την περιγράφουν οι πραγματείες της δογκής.

Το επιστημολογικό διάνυσμα [...] δείχνει από το ορθοδοξικό προς το πραγματικό και κατόπιν, αντιστρόφως, από την πραγματικότητα προς το γενικό, όπως επαγγέλλονταν οι φιλόσοφοι από τον Αριστοτέλη μέχρι τον Bacon.

Η εμπειρία, με την έννοια της ακατέρραστης εμπειρίας, δεν έχει παίξει κανένα ρόλο, παρά μόνο του εμπόδιου, στη γέννηση της κλασικής επιστήμης.

Οι αφηρημένοι εμπειριστές τις ερωτήσεις τους και τις απαντήσεις τους τις διατυπώνουν μόνο μέσα στα όρια της αυδαίρετης επιστημοδογίας τους, τα οποία μόνον τους επέβαδαν στον εαυτό τους. Και, ζυγίζοντας καδά τα δόγμα μου, μπορώ να πω: οι αφηρημένοι εμπειριστές είναι δέσμοι μεθοδοδογικών αναστοδών.

Υπάρχει, σε κάθε στιγμή, μια ιεραρχία των αντικειμένων της έρευνας και μια ιεραρχία των υποκειμένων της έρευνας (οι ερευνητές), που συμβαδίζουν μ' έναν καθοριστικό τρόπο στην κατανομή των αντικειμένων μεταξύ των υποκειμένων [...]. Δεν υπάρχει, άρα, τίποτα διγότερο ουδέτερο κοινωνικά από τη σχέση μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου.

Ακόμα κι αν το κέντρο του επιστημονικού κοινωνιολογικού μας χώρου έχει μετασηματισθεί, σ' ένα βαθμό, τα τελευταία είκοσι χρόνια, με την είσοδο νέων κοινωνιολόγων, οι οποίοι λειτούργησαν ως φορείς νέων επιστημονικών παραδειγμάτων –είτε αυτών που έχουν αποδεσμευτεί από το θετικιστικό παράδειγμα εισάγοντας, εμπνεόμενοι από τη σχολή της συμβολικής αλληλόδρασης και της εθνομεθόδολογίας και της *discourse analysis*, ένα στοχασμό πάνω στις *folk theories*, είτε αυτών που επιχειρούν μια αποτελεσματική διασύνδεση της ιστορικής και της κοινωνιολογικής ανάλυσης είτε, ακόμα, αυτών των λίγων αριθμητικά που δοκιμάζουν, έστω και πειραματικά ακόμα, να διασυνδέσουν την κοινωνιολογία με νέες, για το εθνικό μας κοινωνιολογικό πεδίο, σχολές φιλοσοφικής σκέψης και, ιδιαίτερα, με τη φαινομενολογία κ.ά.– στις διάφορες βασικές *περιφέρειες* του επιστημονικού μας χώρου, το διάζευγμα αυτό εξακολουθεί να παραμένει κυρίαρχο καθώς αναπαράγει συστατικές του επιστημονικού πεδίου θέσεις³. Οι διάφορες μορφές «μηδενιστικής παραίτησης», στην οποία από διαφορετικές οδούς οδηγούν τόσο η ισχυρή αλλά σταθερή τάση του ανορθολογισμού και της παροξυστικής φορμαλιστικής ανάλυσης –που ακυρώνουν, ουσιαστικά, το κοινωνικό με διάφορες μορφές «κοινωνιολογικής διαφυγής», όπως χαρακτηριστικά έλεγε ο Bourdieu– όσο και, σπανιότερα, οι επιστημολογικές θεωρήσεις στην προοπτική ενός ναρκισσιστικού και «αναχωρητικού αναστοχασμού», όπως διαπιστώνει κάποιος σήμερα στις σποραδικές κριτικές των στρατηγικών αφήγησης, της (συμμετοχικής) παρατήρησης και των συνεντεύξεων ή στην επιστημολογία της μνησικακίας –την οποία σήμερα, την εποχή της λατρείας του αριθμού, εκφράζουν όλο και περισσότερο όσοι εφαρμόζουν όλο και πιο ευρέως διάφορες περίπλοκες στατιστικές τεχνικές παραγνωρίζοντας την αναγκαιότητα ν' αντικειμενοποιήσουν τη φιλοσοφία του κοινωνικού που εμπλέκουν άρρητα–, έρχονται να συνεισφέρουν με τη δική τους συμβολική και πρακτική λειτουργία στην κοινωνική δύναμη του καταστροφικού –για την κοινωνιολογική επιστήμη– αυτού επιστημολογικού διαζεύγματος. Και βέβαια, οι επιδράσεις των

συμβολών αυτών επικουρούνται από τις πάγιες επιπτώσεις του μηχανιστικού ολισμού ενός εκφυλισμένου μαρξισμού, του φορμαλιστικού δομισμού χωρίς σάρκα και λαλιά και του μεθοδολογικού ατομισμού, σύγχρονου εκπροσώπου του *homo economicus*, ρεύματα που, αν και διαφορετικά σε σχετικά βάρη, παραμένουν εν ενεργεία στο σύστημα των συμβολικών μορφών του κοινωνιολογικού πεδίου. Με λίγα λόγια, αν και πολλαπλασιάστηκαν οι ενδιάμεσες θέσεις και παρ' όλη τη ρητορική, προταγματικού τύπου, υπέρβασή της, όπως αυτή συχνά εμφανίζεται στα διάφορα εγχειρίδια εισαγωγής στην επιστημονική κοινωνιολογική πρακτική, παραμένει σε ισχύ η κυρίαρχη αντίθεση μεταξύ της εμπειρικής έρευνας χωρίς θεωρία και της θεωρίας χωρίς αντικείμενο, δικαιολογητικές ιδεολογίες, και οι δύο, μιας ειδικής μορφής επιστημονικής αρμοδιότητας.

Στην πραγματικότητα, βέβαια, καθένας από τους δυο πόλους, που διαιρούν το επιστημολογικό πεδίο των κοινωνικών επιστημών σήμερα στη χώρα μας, χωρίζεται σε δυο στρατόπεδα, τα οποία αντιπαράτιθενται μέσω των αντιπαράτιθέμενων σχέσεων που διατηρούν με την ίδια παράσταση της επιστημονικής πρακτικής που προωθούν. Από τη μία πλευρά, στον θεωρητικιστικό πόλο, εξίσου ανίκανοι ν' αντιπαραθέσουν στην παραδοσιακή εικόνα της θεωρίας μια αυστηρή μεταθεωρία, άλλοι επιδίδονται σε μια πρακτική που έχει την αξίωση να βρει στον ίδιο της τον εαυτό το θεωρητικό της θεμέλιο, κι άλλοι συνεχίζουν να διατηρούν με τη θεωρητική πρακτική μια παραδοσιοκρατική σχέση, σύμφωνα με την οποία η σημασιολογική ή λογική συνάφεια των θεματοποιημένων αρχών δεν είναι παρά η σαφής έκφραση εσχάτων και ασύνειδων επιλογών θεμελιωμένων μάλλον σε μια ανθρωπολογική φιλοσοφία ή/και σε μια φιλοσοφία της ιστορίας παρά σε μια συνειδητά κατασκευασμένη αξιωματική. Από την άλλη μεριά, στον εμπειριστικό πόλο, οι μεν παραδίνονται στο φρενήρη πολλαπλασιασμό των μονογραφιών, των μερικών ερευνών των «πρώτων αποτελεσμάτων», στον αυτοματισμό των τεχνικών και στην τελετουργική καταδίκη της φορμαλιστικής και χωρίς αποτέλεσμα φλύαρης διαισθησιοκρατίας, οι δε στην παρα-

3. Είναι αλήθεια πως οι νέες αυτές κοινωνιολογικές διαθέσεις που συνδέθηκαν σταδιακά με νέες θέσεις στο επιστημονικό πεδίο, οι νέες στάσεις που παρήγαγαν τις νέες αυτές τάσεις στο κοινωνιολογικό και στο ευρύτερο πεδίο των κοινωνικών επιστημών, λειτουργώντας ως *outsiders*, συνέβαλαν στη δημιουργία ενός πλουραλισμού ανταγωνιστικών αρχών θέσης με απελευθερωτικές, σ' ένα βαθμό, επιδράσεις στον τρόπο παραγωγής και διαχείρισης των επιστημονικών συγκρούσεων σε σχέση με την πρωτογενή κατάσταση της κοινωνιολογίας στη χώρα μας, όπως θα μπορούσε κάποιος να επιβεβαιώσει παρατηρώντας την εντατικοποίηση και την ενδυνάμω-

ση του καθαρά επιστημονικού ανταγωνισμού. Ταυτόχρονα, όμως, αυτός ο πλουραλισμός έχει το αντίτιμό του: την αύξηση της διασποράς των ειδικοτήτων, γεγονός που δεν συνέβαλε στην ανατροπή της αναπαραγωγής της δομικής ανομίας που χαρακτήριζε συχνά την κατάσταση της επιστημονικής διάχυσης των ιδεών στο εσωτερικό του πεδίου, και, κατ' επέκταση, την ενδυνάμωση των ετερόνομων αρχών παραγωγής του κοινωνιολογικού έργου, καθιστώντας την κοινωνιολογία πιο ευάλωτη στις εξωγενείς πιέσεις και προ(σ)κλήσεις, οι οποίες, όπως γνωρίζουμε, είναι πάντα ιδιαίτερα έντονες στους πιο αδύνατους επιστημονικά. Έτσι, όπως και παλαιότερα,

στις πολιτικές συγκρούσεις επιστημονικής διάστασης, συγκρούσεις, οι οποίες είναι κοινωνικά αναπόφευκτες κι επιστημονικά αναλύσιμες, αυτοί που εξακολουθούν να παίζουν σήμερα ιδιαίτερα πρωταγωνιστικό ρόλο είναι όσοι κατέχουν τα μέσα επιστημονικής παραγωγής και αποστέρονται τα ειδικά εργαλεία της και είναι, ως εκ τούτου, επιρρεπείς στο να συνδέονται με τις εξωτερικές προβληματικές. Με αυτό τον τρόπο, τις εισάγουν στον επιστημονικό χώρο ως επιστημονικές διαφορές, ενώ, έτσι, τις περιορίζουν σε πολιτικές.

γωγή πλούσιων σε προτάγματα και συνταγές για την κατασκευή και τη διαχείριση των τεχνικών και των εργαλείων των εγχειριδίων μεθοδολογίας.

Ωστόσο, η θεμελιώδης αυτή αντίθεση και οι παραλλαγές της δεν πρέπει να μας οδηγήει στο ν' αγνοήσουμε πως αυτοί οι δύο πόλοι, ως φίλοι-εχθροί καθώς συμφωνούν πάνω σε τι θα διαφωνήσουν, έχουν συνήθως δυο κοινά χαρακτηριστικά: αφενός, και οι δύο αυτές αντιλήψεις μοιράζο-

νται μια κοινή αρχή των αμοιβαίων λαθών τους, αυτή που εδράζεται στην αποσύνδεση και τον κατακερματισμό των επιστημολογικών πράξεων που δομούν και συνθέτουν το επιστημονικό έργο, αφετέρου, η διακηρυγμένη αυτή αντίθεση δεν πρέπει να συγκαλύπτει τη βαθιά αλληλεγγύη μεταξύ του εμπειρικού θετικισμού και του φορμαλιστικού θεωρητικισμού, αυτή που ορίζεται από το γεγονός πως ο πρώτος βασίζεται πάνω σε αυτό που ο δεύτερος εκθέτει⁴.

Ακαδημαϊκές συντηρητικές ιεροσυλίες

Μέσα στο ακαδημαϊκό ιερατείο, σημαντικός αριθμός χρήσεων των μεγάλων κοινωνιολογικών έργων συνίσταται στο να μεταχειρίζεται τα κανονικά έργα ως ευκαιρία κι εργαλείο ενός σχολίου λιγότερο ή περισσότερο ιεροποιητικού, αντί να τα χρησιμοποιεί ως οπλοστάσιο προβλημάτων κι εργαλείων σκέψης που θα μπορούσαν να είχαν μια θετική επιστημονική χρήση⁵. Αρκετές φορές, μάλιστα, οι χρήσεις αυτές αποκτούν το νόημά τους μόνο όταν συνδέονται με τη λογική της ζήτησης (λόγου χάρη, η δημιουργία σημειώσεων των μαθημάτων, εγχειριδίων κ.ά. για οικονομικό και συμβολικό όφελος) και τους καταναγκασμούς (για παράδειγμα, έλλειψη χρηματοδότησης ερευνών, έλλειψη κατάρτισης κ.λπ.) του ακαδημαϊκού θεσμού. Αν γνωρίζουμε, όπως το σημειώνει ο Bourdieu, πως το πόστο εκπληρώνεται μέσα και μέσω της πόζας που εγκαλεί κι εξουσιοδοτεί, τότε, μπορούμε να διακρίνουμε την παραδειγματική μορφή της κοινωνικής φιλοσοφίας που εγγράφεται στο πόστο και στην πόζα του «θεωρητικού» μέσα και μέσω των βασικών στρατηγικών που ενεργοποιεί στην κριτική ανάγνωση των ιερών κειμένων του κάθε κλάδου ο «επαγγελματίας θεωρητικός», ειδικότερα, μάλιστα, στις «μικρές χώρες».

Κατ' αρχάς, η θεοδικία του θεωρητικού, για να μιλήσουμε όπως ο Bourdieu –στον οποίο η παρούσα ανάλυση οφείλει τη λογική και την προοπτική της–, θεμελιώνεται σ' ένα λόγο που εμπεριέχει ένα λόγο πάνω σ' ένα λόγο που δεν έχει άλλη λειτουργία απ' το να νοηματοδοτήσει την πνευματική (κι ενίοτε πολιτική) σημασία του προς σχολιασμό κειμένου αλλά και, φυσικά, αυτού που τον διενεργεί⁶. Η «ιερατική διαλεκτική του ιεροποιημένου από τα ιεροποιητικά ενεργήματα»⁷ θεωρητικού σχολιαστή σημαδεύεται από την αναφορά τότε σε ψευδοταπεινές αναλύσεις και τότε σε διακοσμητικά σημάδια έμφασης. Κυρίως, όμως, η επαγγελματική ιδεολογία των καθηγητών της «θεωρίας» αντιλαμβάνεται τον θεωρητικό σχολιασμό, τον οποίο ταυτίζει με την ίδια την παραγωγή θεωρίας, ως ενέργημα «αναδημιουργίας» αξιώνοντας ν' ανασυγκροτήσει μέσω μιας εφευρετικής επανάνωσης την ίδια τη «δημιουργία». Η διαδικασία της επανάνωσης αυτής αποτελεί την αποφασιστική στιγμή όπου μετασχηματίζεται η κριτική σε κουλτούρα, δηλαδή σε δεύτερη φύση, σε έξη. Για να μιλήσουμε όπως ο Nietzsche, ο καθηγητής της «θεωρίας» διδάσκει να «διαβάζουμε καλά, δηλαδή αργά, βαθιά, κοιτάζοντας φρόνιμα πίσω-μπρος, με υποψίες, με ανοιχτές πόρτες, με δάχτυλα και μάτια ευκίνητα». Η συνεχής προσαρμογή του στο *πολλαχώς λεγόμενον* του υπό το σχολιασμό του μεγάλου κειμένου

4. Το βασικό αυτό σχήμα –κωδικοποιημένο για τις ανάγκες της παρούσας ανάλυσης–, για να ήταν πλήρες, όφειλε να εντάξει και τις «θέσεις μέσης εμβέλειας» –εμφανείς πάλι σε παραδοσιακοί τομείς του επιστημονικού πεδίου–, αυτές που επιχειρούν να τοποθετηθούν στο ενδιάμεσο του βασικού επιστημολογικού διαζεύγματος και οι οποίες, ως «τρίτος δρόμος», αποκρυσταλλώνονται σε αυτού του είδους τις εργασίες, όπου στο πρώτο μέρος τους συνήθως εκτίθενται σύντομα και σχολικά σχολιασμένες οι βασικές επιστημονικές κι επιστημολογικές θέσεις του ζητήματος όπως εμφανίζονται διεθνώς και,

στη συνέχεια, ακολουθεί η επιφανειακή παρουσίαση των εμπειρικών δεδομένων χωρίς, όμως, αυτή να συνδέεται οργανικά με τη θεωρία που έχει προηγουμένως επιλεγεί για να θεμελιώσει τις προτεινόμενες αναλύσεις τους.

5. Ό,τι ακολουθεί δεν παραπέμπει σε αυτό το είδος της επιστημονικής εργασίας, ατομικής ή/και συλλογικής, η οποία δεν έχει άλλο στόχο παρά την υποστήριξη καθαρά παιδαγωγικών σκοπών. Η σημείωση αυτή, αν και απαραίτητη προκειμένου ν' αποφευχθούν τυχόν συναφείς παρανοήσεις, δεν είναι εύκολο να πραγματοποιήσει το στόχο της καθώς η ιδιοτελής ανιδιοτέλεια της

υποκριτικής αγανάκτησης που ενδεχομένως θα προκαλέσει το ό,τι ακολουθεί θα βρει στην κοινωνική θεμελίωση του διαζεύγματος, που αναφέραμε προηγουμένως, τις προϋποθέσεις της εφαρμογής αλλόδοξων ερμηνευτικών σχημάτων.

6. P. Bourdieu, *Ce que parler veut dire: l'économie des échanges linguistiques*, Παρίσι: Fayard, 1982, σσ. 207-226 [Σ.τ.ε.: Βλ. στην ελληνική εκδοχή, P. Bourdieu, *Γλώσσα και Συμβολική Εξουσία* (μτφρ.: Κ. Καψαμπέλη, εισαγ.: Ν. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα, 1999].

7. Στο ίδιο, σ. 208.

αξιώνει την αναγνώριση της ρηξικέλευθης τάσης του να καταστεί προσβάσιμη η ίδια η δηλούμενη αντικειμενικότητα της κινητήριας δύναμης του να προσδιορίζει διαφορετικούς τρόπους απόδοσης σημασίας.

Από την άλλη μεριά, «το ιερατικό εγώ» του βασίζει την εγκυρότητά του στο γεγονός πως σχολιάζει, πως ασκεί κριτική σ' έναν Μεγάλο Στοχαστή, σ' έναν προφήτη στην εποχή του τόσο μεγάλο που μόνο ένας Μεγάλος Θεωρητικός όπως αυτός θα μπορούσε να τον σχολιάσει, βέβαια όχι χωρίς

Καλύτερα να κρατάς για τον εαυτό σου τα μικρά προσωπικά σου σχόδια... στις περισσότερες περιπτώσεις, η μακρηγορία των «ενορατικών» λόγων συγκαλύπτει απλώς την αδυναμία να πάρεις τις αποστάσεις σου από το αντικείμενο.

ένα ύφος κάποιας ταπεινότητας –όρος αναγνωρισμένης συμμετοχής στο κληρονομημένο κεφάλαιο εγκυρότητας που του παρέχει η συνάφειά του με τη Μεγάλη Θεωρία του Μεγάλου Θεωρητικού–, ύφος που εγκαταλείπει γρήγορα καθώς δεν μπορεί να ξεχάσει πως (εκτιμά ότι) έχει την ικανότητα ν' ανασυγκροτεί την υπό σχολιασμό θεωρία στην ολότητά της μέσω ενός μοναδικού και εμπνευσμένου ενεργήματος εξευγενιστικής αποχυδαιοποίησης που επιτυγχάνει η επαναστατική και μοναδική

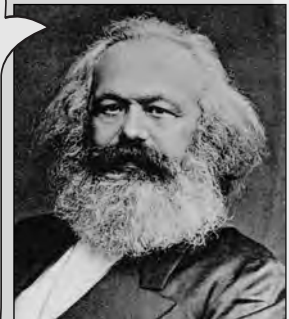
ανάγνωση που διενεργεί. Οι στρατηγικές αυτές αποτελούν τους όρους της άσκησης της «θεωρητικής» κοινωνιολογίας ενδυναμώνοντας κι εξουσιοδοτώντας διαστροφικούς τρόπους άσκησης της, συνήθως καταχρήσεις συμβολικής βίας, οι οποίες εξακολουθούν να παραγνωρίζονται ως τέτοιες όσο το πεδίο δεν αμφισβητεί την κοινωνική θεμελίωση

της ιερατικής ιεραρχίας των πάνσεων κειμένων. Επιπλέον, τόσο οι απλοί όσοι σχολιαστές των ιερών κειμένων όσο και οι θείοι διορθωτές των αγίων κειμένων έχουν τη κοινή ιδιότητα να παράγουν μια δυσκολία στο υπό σχολιασμό κείμενο προκειμένου να καταδείξουν πως μόνο αυτοί μπορούν να τη διαχειρισθούν. Με αυτό τον τρόπο, τείνουν να εγκαθιδρυθούν ως οι θεματοφύλακες του μηνύματος της Μεγάλης Θεωρίας, ως οι μόνοι κατάλληλοι

για να το προφυλάξουν αλλά και, κυρίως, να το γονιμοποιήσουν μέσω της προτεινόμενης απ' αυτούς κριτικής. Έτσι, επιχειρούν και μ' αυτό τον τρόπο να θεσπιστούν ως οι μόνοι ικανοί να κατέχουν την αλήθεια του ιερού κειμένου, πηγή όλων των αληθειών –θετικών και κανονιστικών– πάνω στον κοινωνικό κόσμο, ως ενσάρκωση «του αυθεντικού ενατενίζοντος κατανοείν, ως του ενεργήματος που κατατείνει στη διαφύλαξη των αρχών», για να μιλήσουμε όπως ο Heidegger. Ο Μεγάλος Σχολιαστής-Θεωρητικός δεν θέλει να είναι παρά ο αυθεντικά κατανοών που μεριμνά για τις έσχατες απόψεις και το σταθερό ζητούμενο που δεν είναι άλλο

Στο κεφάλι του έχει το φωτοστέφανο της «καθαρής κριτικής» και, γεμάτος περιφρόνηση για τον κόσμο, τυλίγεται μέσα στη δικιά του «αυτοσυνείδηση». Έχει «συντρίψει τη δηροσκεία στο σύνόδο της και το κράτος στις φαινομενικές εκδηλώσεις του» παραβιάζοντας την υπόσταση στο όνομα της υπέρτατης «αυτοσυνείδησης».

Με δύο λόγια είναι ο «Ναποθέοντας» του πνεύματος, είναι «Ναποθέοντας» στο πνεύμα. Οι πνευματικές του ασκήσεις είναι διαρκώς «να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του, και μέσα σ' αυτήν την αυτο-αντίληψη να βρίσκει την παρόρμηση προς τον αυτοκαθορισμό».

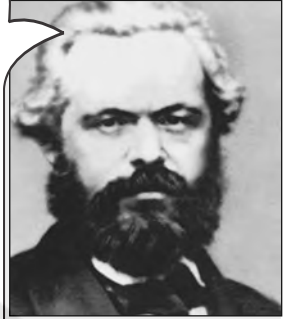

Η μορφή με την οποία οι συμβολικές παραγωγές μετέχουν αμεσότερα στις κοινωνικές συνθήκες της παραγωγής τους είναι επίσης εκείνο μέρος του οποίου φέρνουν το πλέον ειδοποιό κοινωνικό τους αποτέλεσμα, την καθαρά συμβολική βία, που δεν μπορεί να ασκηθεί από εκείνον που την ασκεί ούτε να την υποστεί εκείνος που την υφίσταται παρά μόνο σε μορφή τέτοια ώστε να παραγνωρίζεται ο χαρακτήρας της, δηλαδή να αναγνωρίζεται ως νόμιμη.

από το μάλλον ειδήνα, ενσάρκωση ενός είδους αμετροεπούς νταμετιανού ιδεαλισμού στα πλαίσια ενός βολονταριστικά οριζόμενου ανένδοτου αναγωγισμού. Έπειτα, οι ψευδο-αυτοκριτικές («δεν ήταν εύκολο να καταλάβω»..., κ.ά.) επιτρέπουν τη σώρευση των κερδών της ανακάλυψης του λάθους και της (ψευδο)εξομολόγησης της δημόσιας (ψευδο)αυτοκριτικής.

Άλλη βασική στρατηγική που ενεργοποιεί ο ιερατικός σχολιαστής –όλο και περισσότερο όσο πιο περιθωριακός είναι στο ακαδημαϊκό θεωρητικό ιερατείο– είναι αυτή της αναγκαστικής (αλλά με κάθε τρόπο δηλωμένα ελεγχόμενης) θρασύτητας προκειμένου ν' ανακαλύψει αντιφάσεις κι αναντιστοιχίες στη Μεγάλη Θεωρία που αναλύει και που ο ίδιος προσδιορίζει πάλι για πρώτη φορά ή που συμφωνεί με άλλους Μεγάλους κριτικούς Στοχαστές ή, ακόμα, που προσδιορίζει για πρώτη φορά τόσο καθαρά μετά απείρων άλλων παραναγνώσεων. Η θεωρητική εγκυρότητα συνεπάγεται το δικαίωμα της διόρθωσης. Εξάλλου, η θεωρητική ιεροσύνη ζει από το θεωρητικό λάθος του οποίου τη θέση και λογική οφείλει

Υπερασπίζεται το εδαφός του και μάχεται υπέρ βιωμών και εστιών. Ωστόσο, σα γνήσιος θεολόγος κρύβει αυτόν το σκοπό του εμφανιζόμενος ότι θέλει να «χαρακτηρίσει» τον Feuerbach. Ο καημένος ο Bruno ήταν τελείως ξεχασμένος, όπως το απόδειξε καθαρότητα η πολεμική ανάμεσα σε Feuerbach και Stirner όπου καθόλου δεν αναφερόταν το όνομά του. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο πιάστηκε από αυτή την πολεμική για να μπορέσει, σαν αντίθεση προς τους δύο ανταγωνιστές, ν' αναγορεύσει τον εαυτό του στη δέση της ανώτερης ενότητάς τους, του Αγίου Πνεύματος. Αυτό το κερδοσκοπικό τέχνασμα –να ενώνεις μαζί το καδρέτι και να βάζεις τα πιο διαφορετικά πράγματα σε μια επιφανειακή απιακή σχέση– έχει κατακτήσει πραγματικά τον άγιο μας. Στην περίπτωση του έχει αποξενωθεί από οποιοδήποτε περιεχόμενο και εκφردίζεται σε μια χοντροκομμένη συνήθεια να διατυπώνονται ταυτολογίες με σπουδαιοφάνεια.

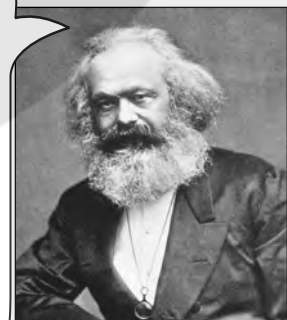
Μπορούμε μάλλον να πούμε ότι, στον κόσμο των διανοούμενων, η υποβολή και η προπαγάνδα, που στην πολεμική αποτεθούν τα όπλα της δικτατορίας, πετυχαίνουν, τουλάχιστον τόσο εύκολα όσο και αδού, να θεωρούνται φυσιοδογικά εργαλεία της δημοκρατίας. Η κύρια διαφορά είναι, αναμφίβολα, πως οι διανοούμενοι είναι επιπλέον ικανοί να δικαιολογούν αυτό το γεγονός με θεωρητικούς λόγους (ή υποτιθέμενους τέτοιους): στην πρώτη γραμμή αυτών των λόγων φηγουράρει η δυσπιστία απέναντι στην υποτιθέμενη «δικτατορία του Λόγου» που έχει ήδη ευρύτατα εγκαθιδρυθεί.

μη συλλογικής αναγνώρισης του προσδιορισμού αυτού του λάθους και, βέβαια, χωρίς ν' αναζητούν τα δικά τους επίπεδα βεβαιότητας κι ακρίβειας. Οι πιο θρασείες, οι πιο θεολογικοί μ' έναν τρόπο, οι πιο εικονοκλαστικοί εικονολάτρες από αυτούς –που συνήθως είναι αυτοί που πιστεύουν πως η επιστημονική τους άσημη θέ-

ση είναι ακριβώς το τίμημα που πρέπει να πληρώσουν για το γεγονός του καινοτομικού μηνύματος και της σπάνιας ιδιότητας (κατάρτισης) των οποίων είναι φορείς (για το γεγονός ότι βλέπουν ό,τι όλοι οι άλλοι αγνοούν)– δεν περιορίζονται στο να κατανοήσουν τον Χ συγγραφέα καλύτερα και από τον ίδιο το συγγραφέα, αλλά επιχειρούν και να τον ξε-

Θα προσδέσουμε μονάχα δίγες ακόμα φράσεις που θα κάνουν καθαρό πόσο σταθερά πιστεύει στη δύναμη των φιλοσόφων και πόσο συμμερίζεται την αυταπάτη τους ότι μια αλλαγή της συνείδησης, μια καινούργια απόχρωση στην ερμηνεία των σχέσεων που υπάρχουν θα μπορούσε να ανατρέψει όλο τον κόσμο που υπάρχει ως τα σήμερα.

Ο Σάντσο όμως δεν ικανοποιείται με τα συνηθισμένα ονόματα και καθώς η αφηρημένη θεωρία τού έβαλε καθήκον να βρει ένα κατηγορήμα, που να είναι τόσο καθολικό ώστε να περιλαμβάνει μέσα του το καθένα άτομο σαν υποκείμενο, αυτός αναζητεί το φιλοσοφικό, αφηρημένο όνομα, το «Όνομα» που είναι πάνω απ' όλα τα ονόματα, το όνομα όλων των ονομάτων, το όνομα-κατηγορία που ξεχωρίζει.

περάσουν στο όνομα του συγγραφέα, να τον διορθώσουν, συνήθως μέσω της παράθεσης παλαιών και νέων κειμένων που προφανώς αγνοεί ή παρερμηνεύει ο συγγραφέας. Με άλλα λόγια, μετέρχονται διάφορους τρόπους προκειμένου να σωρεύσουν τα οφέλη από την ολοκληρωτική ταύτιση με το συγγραφέα, ταύτιση

Στη μεσαιωνική παράδοση, για παράδειγμα, ο lector, που ορχιδιάζει τον ήδη καθιερωμένο δόγμα, αντιδιαστέλλεται από τον auctor, ο οποίος παράγει νέο δόγμα. Στον καταμερισμό της διανοητικής εργασίας, η διάκριση αυτή είναι το ισοδύναμο της διάκρισης μεταξύ προφήτη και ιερέα στον καταμερισμό της δρασκευτικής εργασίας: ο προφήτης είναι ένας auctor που είναι γόνος των έργων του, που δεν έχει άδελφ νομιμότητα, άδελφ auctoritas, από το πρόσωπό του (το χάρισμά του) και την πρακτική του ως auctor, άρα είναι ο auctor της δικής του auctoritas. Οι ιερέας, αντίθετα, είναι ένας lector, κάτοχος μιας νομιμότητας η οποία του έχει εκχωρηθεί από το σώμα των lectores, από την Εκκλησία, και, σε τελευταία ανάδυσση, δεμεδιώνεται στην auctoritas του αρχικού auctor, στον οποίο αναφέρονται οι lectores, όπως τουλάχιστον καμώνονται.

που –μόνο φαινομενικά είναι παράδοξο– ολοκληρώνεται τόσο καλύτερα όσο περισσότερο τον υπερβαίνει. Και, βέβαια, είναι αυτονόητο πως όταν αναλύονται ταυτόχρονα πολλοί Μεγάλοι Συγγραφείς μέσα σ' αυτά τα «χοντρά» βιβλία «χονδροει-

δών» κριτικών που βρίθουν από ρητορικές επιδείξεις και γλωσσικές πιρουέτες, libri d' oro των Θεωριών, επιχειρείται η πολλαπλή σώρευση κεφαλαίων και, άρα, η εξασφάλιση διακεκριμένων συμβολικών κερδών που απορρέουν από τη διάκριση διακεκριμένων θέσεων, διακεκριμένων ονομάτων και θεωριών, αβέβαια κέρδη ακόμα και στο τοπικό επίπεδο, σπανιότερα, ασφαλώς, στο εθνικό.

Βέβαια, η αίσθηση της θεωρητικής αξιουσύννης, η οποία επιτρέπει στον θεωρητικό κοινωνιολόγο να αισθανθεί πως έχει δικαίωμα να κοιτάξει αφ' υψηλού την εμπειρική έρευνα, έχει και το τίμημά της. Η επίδραση της καθιέρωσης που συνδέεται με την κατοχή ή την αξίωση κατοχής μιας κυρίαρχης –συμβολικά τουλάχιστον– θέσης στην «αριστοκρατία του πνεύματος», της «θεωρητικής», είναι αυτή που απαγορεύει την ταπείνωση μέσω της ασχολίας με κατώτερες δραστηριότητες της σκέψης –η νιτσεική γραμμή που διαχωρίζει τα άσεμνα, ιδρωμένα κορμιά με τις βιαστικές κινήσεις από τα σεπτά, σιωπηλά και διακριτικά σώματα με τις ευκίνητες κινήσεις– καταδικάζοντας τον ορθόδοξα έγκυρο αλλά και τον καθιερωμένο «αιρετικό», «θεωρητικό», αυτόν τον (συχνά φαντασιακά) κυρίαρχο «κυριαρχούμενο από την κυριαρχία του», στο να ταυτίζει τη θεωρία με τον λογοκεντρικό βερμπαλισμό, στο να παράγει μια σκέψη με ελάχιστη γνώση των ίδιων των πραγμάτων, όπως θα έλεγε ο Husserl⁸, στο να διαδραματίζει το ρόλο του μοντέρνου σοφιστή, αυτού, δηλαδή, που μπορεί να μιλά για το μη πραγματικό με τρόπο που να το καθιστά πραγματικό⁹, να λέει περισσότερα απ' όσα ξέρει και, βέβαια, a fortiori, για να παραφράσουμε τον Bouveresse, να λέει περισσότερα απ' όσα πιστεύει. Και καταλαβαίνουμε τώρα, ίσως καλύτερα, γιατί η ρήξη με την παραδοσιακή¹⁰ αυτή σχέση με τη θε-

8. Θα έπρεπε ν' αναφέρουμε συγκεκριμένα παραδείγματα κατόχων θεωρητικών θέσεων και θεσιληψιών που παρουσιάζουν τη θεωρία ως την ατέρμονη επανεπεξεργασία των θεωρητικών και μετα-θεωρητικών στοιχείων –που συλλέγονται τεχνητά από ένα επιλεγμένο corpus αυθεντιών ενόψει της τελικής σύνθεσης εν είδει συλλογών διακοσμημένων με τα αναγκαία θεωρητικά κατασάρκια και προσκνητάρια μεσαιωνικού τύπου κανοναρχών και χοραρχών– αν δεν κινδυνεύαμε να ταυτιστεί η πρόθεσή μας με αυτή που προσδιορίζει πολλές, ετερόνομες λογικές, κριτικές των «δυνατών και πιθανών» στο χώρο της κοινωνιολογικής πρακτικής. Ο κίνδυνος αυτός είναι απολύτως υπαρκτός αφού ο τρόπος λειτουργίας του ελληνικού κοινωνιολογικού πεδίου συνεχίζει, όπως και αλλού, να μοιάζει περισσότερο με αυτόν του καλλιτεχνικού πεδίου, σε φάση χειραφέτησης σε σχέση με τις ακαδημαϊκές αιγίδες, παρά με αυτόν ενός αυτόνομου επιστημονικού πεδίου [βλ. P. Bourdieu, *Οι κανόνες της τέχνης: γένεση και δομή του λογοτεχνικού πεδίου* (μτφρ.: Ε. Γιαννοπούλου, πρόλ.: Ν. Πανα-

γιωτόπουλος), Αθήνα: Πατάκη, 2006]. Το ελληνικό κοινωνιολογικό πεδίο, όπως και αλλού, σ' ένα μεγάλο μέρος του, κυριαρχείται ακόμα σήμερα από το λογοτεχνικό μοντέλο του απελευθερωμένου από εξαρτήσεις ομάδων και σχολών μοναδικού και καινοτόμου στοχαστή-μόνο που, στην περίπτωση όλων των περιφερειακών χωρών, το γεγονός αυτό αποκτά και τη διάσταση των αποτελεσμάτων της διακοσμημένης με θεληματικό χαρακτήρα παραγωγής κι αυτής της εισαγόμενης επιλογής. Θα παραθέταμε ενδεικτικά παραδείγματα από τον τρόπο λειτουργίας του πεδίου, τα οποία θα αποτύπωναν το γεγονός πως αντίπαλοι και ανταγωνιστές μπορούν να φτάσουν μέχρι ν' αρνηθεί ο ένας στον άλλο το δικαίωμα της ύπαρξης καθώς η αδυναμία ή, καλύτερα, η ανυπαρξία μηχανισμών ικανών να επιβάλουν στους συμμετέχοντες στο επιστημονικό παίγνιο ένα minimum αμοιβαίας αναγνώρισης και μια υποχρέωση σεβασμού σ' ένα είδος νόμων του επιστημονικού ανταγωνισμού, και η έλλειψη καθολικά αναγνωρισμένων θεσμών διασφάλισης κι αναπαραγωγής του εθνικά συγκρο-

τημένου συλλογικού κεφαλαίου, επιτρέπουν μορφές συγκρούσεων και «πολέμων» όπου «όλα επιτρέπονται», από την περιφρόνηση που οδηγεί στην οικονομία της συζήτησης και την άρνησή της μέχρι τα χτυπήματα με καθαρά κοινωνική βάση, όπως άρνηση χρηματοδοτήσεων, συκοφαντία, ταξικό ρατσισμό κ.ά.

9. Έχουμε αναφέρει αλλού, αναλυτικότερα, πως αυτές οι στάσεις και οι τάσεις συμβάλλουν αντικειμενικά –στο δικό τους μέτρο– στην ανάπτυξη του ανορθολογισμού, του επιστημολογικού σχετικισμού και του κυνισμού στην κοινωνιολογία και στη φιλοσοφία. Βλ. Ν. Παναγιωτόπουλος, «Μια “νοσογραφία” της “πρωτοποριακής” σκέψης της “αυτοϊκανοποίησης και του αυτοθαυμασμού”», στο J. Bouveresse, *Γοητευτικές και παραπλανητικές ακροβασίες της φιλοσοφίας* (μτφρ.: Τ. Μπούκη, επιμ.: Στ. Βιρβιδάκης, πρόλ.: Ν. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα: Πατάκη, 2002, σσ. 9-19.

10. Η παραδοσιακή παράσταση της θεωρίας, που ακόμα κυριαρχεί στη χώρα μας, αποκτά, τα τελευταία χρόνια, μια επιπλέον αντικει-

ωρία, με αυτόν τον αριστοκρατικό θεωρητικισμό, δεν είναι παρά μια ειδική περίπτωση της ρήξης με την αυθόρμητη κοινωνιολογία. Η ρήξη αυτή περνά απαραίτητα μέσω της αντικειμενικοποίησης του θεωρητικιστικού ή διανοουμενίστικου σφάλματος, το οποίο –συνδεδεμένο με τη φετιχιστική φιλαρέσκεια των θεωρητικιστικών θεωρητικών– συνίσταται στο ότι ξεχνά να ενσωματώσει στη «Θεωρία», που (ανα)δημιουργεί για να κατανοήσει, να εξηγήσει και να μεταβιβάσει τη Μεγάλη Θεωρία για τον κοινωνικό κόσμο, το γεγονός ότι είναι κι αυτή –όπως, συνήθως, και η Μεγάλη Θεωρία που σχολιάζε– το προϊόν ενός θεωρητικού βλέμματος¹¹.

Με μια σημαντική διαφορά: ο κίνδυνος ενός έντονου «διαστροφικού εκφυλισμού» τόσο του εμπειρισμού όσο και του θεωρητικισμού έχει ενταθεί, τα τελευταία χρόνια, εξαιτίας της πλήρωσης των κοινωνικών όρων αναγνώρισης μιας σειράς «επιστημονικών» εργασιών, οι οποίες βρίσκουν την αρχή της γέννησής τους στο μετασχηματισμό των σχέσεων μεταξύ του επιστημονικού και του κρατικογραφειοκρατικού πεδίου. Αρκεί, πράγματι, να δούμε τις διάφορες ερευνητικές προτάσεις κι εκθέσεις επιστημονικού τσαρλατανισμού υπό κρατική ή ευρω-κρατική παραγγελία, τόσο αυτών των ερευνητών που προσπαθούν μέσα από μια πομπώδη ρητορική να εκθέσουν μια φανταζι μεθοδολογία που επιτρέπει όχι τόσο τη γνώση του αντικείμενου τους όσο την αναγνώριση της δυνατότητάς τους να κατακτήσουν αυτή τη γνώση όσο και αυτών, όλο και λιγότερων με το χρόνο, που κατασκευάζουν την προσέγγισή τους στη βάση ενός «*klassenstandpunkt*» (και με αυτό τον τρόπο, δηλαδή, θεωρώντας εσφαλμένα και διαχέοντας σχετικά αποτελεσματικά την άποψη πως τα από πολιτικής σκοπιάς προοδευτικά έργα αποτελούν, εξ ορισμού, και προοδευτικά έργα από επιστημονικής σκοπιάς συμβάλλοντας, έτσι, στη σύγχυση μεταξύ επιστημονικού κομφορμισμού κι επιστημονικού ριζοσπαστισμού, και, τελικά, στη δημιουργία μιας κατάστα-

σης κρίσης της πίστης στην επιστήμη), για να διαπιστώσουμε σε ποιο βαθμό και έκταση όλες αυτές οι έρευνες, αν και εγκλείουν –περισσότερο άρρητα– μια τελείως αναντίστοιχη των αρχών της επιστημονικής θεωρίας του κοινωνικού επιστημολογία, απολαμβάνουν την κοινωνική επικύρωση κι αναγνώριση των αρχών της.

Αυτός ο νέος κίνδυνος συνδέεται, όπως έχουμε δείξει αλλού¹², με τον νέο χώρο άσκησης της κοινωνικής –με την ευρεία έννοια του όρου– πολιτικής, τα τελευταία 30 χρόνια τουλάχιστον, ο οποίος συνέβαλε καθοριστικά στο μετασχηματισμό μέρους της επιστημονικής έρευνας σε *business*. Ο κίνδυνος αυτός, βέβαια, δεν θα μπορούσε να ευδοκιμήσει χωρίς την αντικειμενική συμβολή που επέφεραν τα αποτελέσματα της περιορισμένης αυτονομίας των κοινωνικών επιστημών στην Ελλάδα. Πράγματι, η πολύμορφη συμμετοχή κοινωνικών επιστημόνων σε διάφορες φάσεις του προσδιορισμού και της υλοποίησης των διαφόρων προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής (ως εμπειρογνώμονες στις επιτροπές έγκρισης των προγραμμάτων, ως ερευνητές στις διάφορες έρευνες και μελέτες που απαιτούνταν σε αυτά τα προγράμματα, ως εκπαιδευτές, ως εισηγητές, ως αξιολογητές κτλ.) χρησιμοποιήθηκε όλη αυτή την περίοδο ως δείκτης επιστημονικής εγκυρότητας κι αυστηρό-

μενική ενδυνάμωση εξαιτίας του πολλαπλασιασμού των Ελλήνων διδασκόντων, οι οποίοι –αναπαράγοντας, εξ αντικείμενου, συχνά, μια παραδοσιακή παράσταση μιας κακοχωνεμένης και κακοδιαβασμένης παραδοσιακής παράστασης της θεωρίας– συμβάλλουν στη νομιμοποίηση της παράστασης σύμφωνα με την οποία η θεωρία μπορεί να συρρικνώνεται στην ιστορία των θεωριών ή, ακόμα, σ' ένα σύστημα εννοιών, τελευταία, κυρίως εντοπισμού των λαθών των μεγάλων θεωριών, το οποίο, αναγνωρίζοντας ως μοναδικό κριτήριο επιστημονικότητας τη σημασιολογική συνάφεια των διατυπώσεων, αναφέρεται μόνο στον εαυτό του αντί να μετρίεται βάσει των γεγονότων. Και η αναπαραγωγή αυτής της παράστασης ενέχεται σημαντικά στην αναπαραγωγή της σύγχυσης, όπως σημειώνει ο Bourdieu, μεταξύ της θεωρίας της κοινωνιολογικής γνώσης, που ανήκει στην τάξη της μεταεπιστήμης, και των διαφόρων μερικών θεωριών του κοινωνικού που χρησιμοποιούν τις αρ-

χές της κοινωνιολογικής μεταεπιστήμης στη μεθοδική και συστηματική οργάνωση ενός συνόλου σχέσεων κι εξηγητικών αρχών αυτών των σχέσεων [βλ. P. Bourdieu, J.-Cl. Chamboredon & J.-Cl. Passeron, *Η τέχνη του κοινωνιολόγου: Επιστημολογικά προσπατούμενα* (μτφρ.: Ε. Παννοπούλου & Δ. Φιλιππουπολίτης, πρόλ.: Ν. Παναγιωτόπουλος), Αθήνα: Μεταίχμιο, 2009]. Πολλά χαρακτηριστικά παραδείγματα θα βρούσαμε στα πιο παραδοσιακά τμήματα του κοινωνιολογικού πεδίου –λόγου χάρη, στο χώρο της κοινωνιολογίας των πολιτικών θεσμών και των οργανώσεων στη χώρα μας–, όπου συχνά οι θεμελιώδεις επιλογές στο επίπεδο της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας και της θεωρίας της γνώσης, που ενεργοποιούν αναγκαστικά, αντιμετωπίζονται ως δυνατές επιλογές που προσδιορίζονται από την ίδια την ιδιαιτερότητα των αντικειμένων. Εξάλλου, η υποστασιοποίηση των εννοιών, η αντιμετώπισή τους ως δρωσών πραγματικότητων (ξενώνοντας πως «πάντα εμείς δημιουργούμε τον

κόσμο με τη βοήθεια των εννοιών»), η καθιέρωση της αποφασισκρατίας (*décisionnisme*) και του μη-αναστοχαστικού δοκιμοκρατισμού και η απαξίωση της θεώρησης των πιθανών συνεπειών και της ευκολίας με την οποία το φαντασιακό μπορεί να γίνει άμεση πρακτική μέσω του ίδιου του εαυτού είναι μερικά από τα δομικά χαρακτηριστικά του κοινωνιολογικού και γενικότερα πνευματικού μας πεδίου στην αποκρυστάλλωση των οποίων συνέβαλε η γενικευμένη αποδοχή αυτής της πόζας. Θα είχαμε κάθε λόγο να ανατρέξουμε, μεταξύ άλλων, στο J. Bouveresse, «*Sur quelques conséquences indésirables du pragmatisme*», στο J.-P. Cometti (ed.), *Lire Rorty. Le pragmatisme et ses conséquences*, Παρίσι: L'Éclat, 1992.

11. P. Bourdieu, *Méditations pascaliennes*, Παρίσι: Seuil, 1997, σσ. 19-53.

12. Ν. Παναγιωτόπουλος (διεύθ.), *Η απομάγευση του κόσμου*, Αθήνα: Πολυτρόπον-ΕΚΚΕ-ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, 2008, σσ. 313-524.

τητας των ίδιων αυτών προγραμμάτων. Η συμμετοχή αυτή συνέβαλε, πράγματι, αφενός, στη δημιουργία των όρων που επέτρεψαν την ανάπτυξη των στρατηγικών αναπαραγωγής όλων αυτών των νέων «ειδικών» στον νέο χώρο άσκησης της κοινωνικής πολιτικής –αυτής της επαγγελματικής κατηγορίας της οποίας, όπως έλεγε ο Parsons¹³, οι γνώσεις και οι αξίες γίνονται μέρος της επίσημης τάξης πραγμάτων κι επιβάλλονται στον καθημερινό κόσμο του πολίτη– αφετέρου, στην εγκαθίδρυση ετερόνομων πρακτικών στο χώρο της επιστήμης¹⁴. Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 μέχρι σήμερα πληρούνται οι όροι της αντικειμενικής και υποκειμενικής αποδοχής αυτής της συμμετοχής. Από τη μία μεριά, γενικεύεται σταδιακά ο περιορισμός των χρηματοδοτικών δυνατοτήτων της κοινωνικής, και όχι μόνο, έρευνας, γεγονός που ωθεί ατομικούς και συλλογικούς ερευνητικούς φορείς ν' αναζητήσουν ένα μέρος των κοινωνικών και των οικονομικών δυνατοτήτων της ερευνητικής τους δραστηριότητας στο πλαίσιο της υλοποίησης των προγραμμάτων, κι από την άλλη μεριά, οι πιο ενδεείς οικονομικά και πολιτιστικά κοινωνικοί επιστήμονες απ' αυτούς, που μαζικά άρχισαν να εισέρχονται στον ευρύτερο ακαδημαϊκό χώρο στις αρχές της δεκαετίας του '80 κι αντιμετώπισαν τη σταδιακή γενίκευση της υλικής απαξίωσης του επιστημονικού επαγγέλματος με διαθέσεις που δεν είχαν δομηθεί σε αποκρυσταλλωμένα κι αυτόνομα επιστημονικά περιβάλλοντα, βρήκαν εντός του πλαισίου των προγραμμάτων ένα μέρος των όρων αναπαραγωγής της οικονομικής και της συμβολικής αξίας του ονομαστικού επαγγελματικού και κοινωνικού τους τίτλου. Ταυτόχρονα, όμως, οι προϋποθέσεις της συμμετοχής αυτής ενδυναμώθηκαν, την ίδια περίοδο, από μια σειρά ευρύτερων και σχετικά αυτόνομων μηχανισμών που είχαν ως αντικειμενική λειτουργία τον έλεγχο των προσανατολισμών της γνώσης, κυρίως μέσω των ποικίλων καταναγκασμών που επιβλήθηκαν στον τρόπο παραγωγής της αλλά και στους τρόπους αξιολόγησης της παραγωγής της. Οι μηχανισμοί αυτοί δεν αντιμετώπισαν δυσκολίες στην υλοποίηση των προσδοκώμενων στόχων τους εξαιτίας της περιορισμένης ανάπτυξης της κοινωνικής επιστήμης στη χώρα μας¹⁵, η οποία αναμφίβολα επηρέασε βαθιά τους επιστημονικούς παραγωγούς καθώς τους υποχρέωσε –προκειμένου ν' αποκτήσουν τα απα-

ραίτητα σύνθετα και πολυέξοδα ερευνητικά μέσα που χρειάζονται– να υποταχθούν όλο και περισσότερο στους καταναγκασμούς αυτών των μηχανισμών¹⁶.

Πράγματι, αυτοί οι μηχανισμοί περιορισμού της αυτονομίας της κοινωνικής επιστήμης στην Ελλάδα βρήκαν τους όρους δυνατότητάς τους σε ειδικές κοινωνικές συνθήκες. Χωρίς να μπορούμε να υπεισέλθουμε, εδώ, σε λεπτομέρειες και να δείξουμε αυτό που αποτέλεσε το μεγαλύτερο εμπόδιο στη συγκρότηση μιας πραγματικής επιστημονικής ταυτότητας –δηλαδή σε ό,τι έχει να κάνει με τα συσσωρευμένα φαινόμενα της διαλεκτικής σχέσης ανάμεσα στις αντικειμενικές δυνατότητες να επιστρατευτούν τα επιστημονικά μέσα και στις ιστορικά διαμορφωμένες διαθέσεις των Ελλήνων επιστημόνων– θα αρκестούμε να πούμε πως οι κοινωνικές επιστήμες στην Ελλάδα γνώρισαν μια πρώτη περίοδο, την πρώτη δεκαετία περίπου της μεταπολίτευσης, στη διάρκεια της οποίας η σχετική τους ανάπτυξη επιτράπηκε εξαιτίας της σχετικής αυτονομίας τους σε σχέση με τις οικονομικές δυνάμεις, την οποία διευκόλυνε η ύπαρξη μιας κρατικής ζήτησης. Η ανάπτυξη αυτή κατέστη δυνατή, επίσης, χάρη στην αυτονομία του εκπαιδευτικού συστήματος σε σχέση με τις κυρίαρχες οικονομικές συνθήκες και στην ανάπτυξη των κοινωνικών κινήματων, καθώς και στην κοινωνική κριτική των εξουσιών που αυτά τα κοινωνικά κινήματα ενθάρρυναν. Ωστόσο, οι κοινωνικές επιστήμες δεν κατόρθωσαν, τη συγκεκριμένη περίοδο, να επιτύχουν μια ισχυρή και σταθερή αυτονομία εξαιτίας της ισχυρής εξάρτησής τους από το κράτος. Η εξάρτηση αυτή είχε, μεταξύ άλλων, ως αποτέλεσμα να ταυτισθεί και ν' αναμεταφρασθεί η αναγκαιότητα της κοινωνικής επιστήμης ως «πολιτικοποίηση» του πεδίου της διανόησης και του επιστημονικού πεδίου. Η εισαγωγή πολιτικών υποδειγμάτων στον επιστημονικό χώρο έγινε επιστημονική δόξα, επιστημονικό αυτόνομο. Έτσι, επιτράπηκε συχνά η κυριαρχία των αδυνάτων –σύμφωνα με τους ειδικούς επιστημονικούς κανόνες αποτίμησης του έργου των κοινωνιολόγων– και η εγκαθίδρυση της ετερονομίας, δηλαδή της παρέμβασης εξωγενών εξουσιών στο πεδίο των αγώνων που χαρακτηρίζουν το ειδικό επιστημονικό πεδίο, ακυρώνοντας την πλήρη ανάπτυξη των ορθολογικών συναλλαγών των κοινωνιολογικών ιδεών και των κοινωνικών επιστημών στην Ελλάδα¹⁷.

13. T. Parsons, «Propaganda and social control», στο T. Parsons, *Essays in sociological theory pure and applied*, Γκλένκο, Ιλλινόις: Free Press, 1949, σσ. 275-309.

14. G. Lafargue, «La double construction de la sociologie de l'exclusion», *Regards Sociologiques*, 23, 2002, σσ. 59-74.

15. Ν. Παναγιωτόπουλος, «Για την υπεράσπιση του κοινωνιολογικού Λόγου», στο P. Bourdieu, *Για την επιστήμη και τις κοινωνικές χρήσεις*

της (μτφρ.: Μ. Θανοπούλου & Ε. Βαγγελάτου, επιμ. & επίμετρο: Ν. Παναγιωτόπουλος, πρόλ.: Μ. Θανοπούλου), Αθήνα: ΕΚΚΕ-Πολύτροπον, 2005, σσ. 125-152.

16. P. Bourdieu, «Ο πολιτισμός σε κίνδυνο» και «Και όμως», στο Ν. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Πολιτισμός και Αγορά: Για την αυτονομία της πολιτισμικής παραγωγής*, Αθήνα: Πατάκη, 2003, σσ. 41-160 και σσ. 288-293 αντίστοιχα.

17. Ν. Panayotopoulos, «Le champ sociolo-

gique grec et les effets de la domination symbolique internationale», ό.π. Έχουμε αναφερθεί αλλού, πιο αναλυτικά, στην υποταγμένη στο καρτεσιανό σύνδρομο «ηρωική πόζα της κοινωνιολογίας» αυτής της περιόδου, η οποία ενθάρρυνε και νομομοποίησε την ψευδαίσθηση μιας πανταχού παρούσας κοινωνιολογιο-φιλοσοφίας που είναι ικανή ν' απαντήσει, με την αίσθηση ενός ασαφούς πολιτικού καθήκοντος, σε κάθε ερώτημα γενικού ενδιαφέροντος ακόμη κι όταν αυτό